

Landskap: SmålandUpptecknat av: Jan-Öjvind Swahn

Härad:

Adress:

Sociaa ~~Växjö~~ stadBerättat av: Kamrer H. EckerbomUppteckningsår: 1944Född år 1870 i VäxjöLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Seminarister, organister	1	Jul	19
Tegnér	2	Julaträd	19
"det låg en lort..."	2	Nyårsvisiter, -baler.	21
Ramsa	3	Utflykter	21
Föroster, stadsdelar	4	Barnen sjunger i förstugorna	21
"Ullhundar"	4	Tranedan	22
Sandahlska teaterladan	4	Kristihimmelsfärdsdagen	23
Wallinska teatersällskapet	5	Förstemetaredan	23
Fattigkvarter	6	Fastan	24
Dödgrävare	6	Julaslakten	25
"Norrbaggar"	6	Fastlag, påsk	26
Zigenare	7	1:a maj, Valborgsmässa. Musik	27
Kvarnhagen	7	Cirkus	28
Slagsmål	8	Fotografer	28
Raspar och pesar	8	Läsning, lånebibliotek	28
Valborgsmässobål	9	Ridning	29
Spågumman Pistolettan	10	Krogar	30
Inflyttning till Växjö	11	Fotboll	30
Gammal bebyggelse	12	Musikaliska sällskap	31
Borgare och handlande fordom	12	Skridskoåkning	32
Påskaris	13	Metning	32
Första maj	14	Kristihimmelsfärdsflickor	32
Gökottor	14	Skytte	32
Öknamn på bokhållarna	15	Jakt	32
Mårten	16	Skarpskyttar	33
Oskarsbaler	16	Skjutbana, -övningar	33
Vad man dansade	16	Cyklar, de första	34
Folkdans	16	Promenader	35
Lekstugor	17	Slädpartier	35
Advent	18		

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R M. 9711: /.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Seminaristerna. Öknamn.

Seminaristerna kallades för bultar. De kunde på den tiden ta organistexamen också, och de som hade avlagt den, kallade vi för klavérbultar.

ACC. N:R M.9711:2.

2
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tegner och ramsan Det låg en lort...

Tegner, biskopen alltså, han skulle ha satt ihop den där ram-
san de hade i min barndom om: Det låg en lort i borgmästarns
port, jag undrar vad den väger, den väger ett pund och hur det
sen var.

ACC. N:R M. 9711:3.

3
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En ramsa.

När de pålade banan till Karlskrona, så var det en par tre man-
nar som stod och arbetade i varje lag, och när de höll på så
sjöng de: Här går ettan, här går tvåan, här går trean, här går
fyran och femman slår, och så gjorde de en liten paus för att
se på resultatet, och så fortsatte de: här går sexan, här går
sjuan, här går åttan, här går nian, tian slår , och så gjorde
de ett nytt uppehåll för att se efter. Och så fortsatte de.

ACC. N:R M. 9711: 4.

4
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Förorter, stadsdelar.

Östra förstaden eller östra grannhället låg kring landsvägen som leder ut till Telestad. Rackarebacken låg nere på Väster och var nog litet okänt, och skolpojarna vågade väl inte gå dit. Där bodde det allt en del slödder.

Öster hörde inte till stan, men norr hörde dit, och räknades också som en förstad. På norr bodde det huvudsakligen arbetare vid tändsticksfabriken. De som arbetade på klädesfabriken brukade vi kalla för Ullhunnar. Det hette fabriken och lasarett~~en~~.

Fint folk bodde kring torget och Storgatan, som då gick fram till Västergatan. Litet bortanför där hade en garverifabrikör sitt hus, där Sandahls garveri var på ett helt kvarter, så det räknades också som den fina stan. Där borta var det i en gammal garvarebod, som de kallade för den Sandahlska teaterladan, som Wallinska teatersällskapet uppträdde.

ACC. N:R M. 9711:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Wallinska teatersällskapet.

Wallin var en garvaregesäll och väldigt teaterbiten. Han gifte sig med en aktris och bildade ett eget sällskap, som turnerade runt. Han slutade förresten sitt liv som källarmästare nere i Karlshamn.

ACC. N:R M. 9711:6.

6
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fattigkvarter, gravaregården, dödgrävare, öknamn på dem som
bodde på "norr".

Fattigkvarteren var Norr och Rackarebacken, men dit kunde man
nog också räkna den nedre Gravaregården, som nu är riven, men
som bestod av tre hus. Det var ursprungligen ecklesiastik jord
som troligen tillhört domkyrkosysslomannen. Där bodde nog
dödgrävarna, och därav kommer väl namnet i så fall. Den övre
Gravaregården har varit garveri i ett par hundra år.
Norrbaggar kallade vi på öster dem som bodde på Norr.

ACC. N:R M. 9711:7

7
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Zigenare, kvarnhagen.

Zigenare hade de på Öster, hitom järnvägsbron, på jord som tillhörde hospitalsgården, men sedermera till exempel på kvarnhagen, neranför samhället så att säja, det ligger förstås också på Öster. Där var en kvarn som drevs av vatten som rann från en göl nedom Biskopsgården till sjön, och där kunde vara rätt så rikligt med vatten om vårar och höstar.

ACC. N:R M. 9711:8.

8
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Slagsmål, skolpojkar, seminarister och andra.

Slagsmål mellan skolpojkar och bultar var mycket vanliga, kan ske mest på sexti-och sjuttitalen. Men senare slogs man med pesarna, folkskoleungarna, lärlingar och gesäller, så att det stod härliga till. Skolpojckarna kallades för raspar.

ACC. N:R M. 9711:9.

9
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Valborgsmässobål.

På Staglabacken brann det ett valborgsmässobål siste april,
så länge jag kan minnas.

ACC. N:R M. 9711:10.

10
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Spågumma.

I min barndom fanns det en gammal spågumma som de kallade för Pistolettan (?). Hon bodde i en liten, liten stuga på vägen från stan och ut mot Skir. Hon såg ut precis som en gris i ansiktet, och var hemsk att skåda, för hon var illa koppärrig och ful som stryk.

ACC. N:R M. 9711: //

11
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Inflyttning, orsaker.

Folk flyttade mycket in till stan förr i tiden, och gör väl så fortfarande. Det är väl mest sådana som inte kunnat få folk så att de kan sköta sina gårdar, som gjort det. När de sen kommit hit, har de blivit hantverkare en del, men de flesta har väl fortsatt som gårdskarlar eller andra liknande yrken.

Gammal bebyggelse, diverse borgare i forna tider.

På Storgatan, där nu Kooperativa är, var det förr ett apotek, mittemot bodde klockare Olsson, förmodligen i det gamla klockarebostället, där nu Smålandsposten har sin redaktion. Där var på sjutti-åttitalet en flickskola i nedre botten. Dessförinnan var där en bokhandel. Överjägästare Göthe ägde det huset, och han hade köpt det från kyrkan så där kring 1870. Går vi så det som nu heter Linnegatan, men då hette Kanalgatan så var där först en liten mjölbod eller ett magasin, och sen konsul ~~Friberg~~ Forsbergs speceriaffär, ett tvåvåningshus uppfört i trä. Husen var i allmänhet revetterade och smutsgula till färgen. Mittemot låg grosshandlare Bergs hus, nuvarande Bergstrands affär. Där nu Skånska banken är var regementsläkare Wittlocks hus mittemot det var Bagare Petterssons, han som ägde Evedal. Berg hade hästar, det minns jag så väl, och stall och kusk och sådant.

ACC. N:R M. 9711:13.

13
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Påskaris.

Påskaris hade vi, och dem fick man med på påskaftons morgon.
Det sa de var för att erinra oss om Frälsarens lidanden. Det
skar man tidigt och drev sen inne. Palmsöndan tog vi palmer
i Kvarnhagen eller på staglabacken, där det rikligt växte sånt.

ACC. N:R M. 9711:4

14
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Första maj. Gökottor.

Första maj drack de mærg i benen. Till och med vi barn fick då smaka på hemlagad punsch.

Hantverkare, gesäller och bodbiträden hade gökottor.

ACC. N:R M. 9711:15.

15
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Öknamn på bodbiträden, bokhållare.

Bodbiträdena ville väl helst heta bokhållare, men de kallades bara för knoddar eller sillstrypare.

ACC. N:R M. 9711:16.

16
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Mårten.Oskarsbaler. Danser. Folkdans.

Mårten firades ej i mitt hem. Men de som var förmögna hade då gås eller vanligare plommonspäckad fläskkarré.

Oskarsbalerna hölls på Stadshuset, och där var mest societeten och inom denna utsågs en särskild festkommitte, men engång var det fosterländska förbundet som ordnade med det. Där var då supe, kungens skål, champagne och sen dans till klockan tolv eller kanske ett. De dansade för det första en promenadpolonäs, och då fick man se även stans stora tjocka karlar komma svängande. Det var sådana som "Sigurd" och landssekreterare H. Sen dansade man fransäs, och även då kunde ju de gamle vara med. Så blev det pol^hör och kanske även lanciärkadrilj, och längre fram i tiden även valser.

Vi hade en liten folkdansförening, Värends dansgille, som vi startade 1898, men den slutade snart nog, ty den tog aldrig in några nya medlemmar. Vi hade nationaldräkter och höll till på Stadshuset, om somrarna på Evedal. Då hade vi så kallade

ACC. N:R M. 9711:17.

17
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lekstugor, dit allmänheten kunde få komma mot att avlägga en liten avgift. De passiva medlemmarna å en krona fick komma gratis. Där drack vi öl och te och litet smörgås till. Det tyckte vi var ett billigt och trevligt nöje.

ACC. N:R M. 9711:18.

68
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Advent.

Vid advent sjöng läroverkets kör Hosianna i kyrkan. Det fanns
de här som hade ett ljus tänd första söndan, två andra och
så vidare.

Jul.

Det var bak och slakt i långa banor före jul. Vi stöpte ljus i alla möjliga storlekar, och satte upp en del bonader som fruntimrena hade sytt och broderat. Vi hade ett julaträd som var klätt med löst granris, krusat papper och detta var slingrat kring ljusarmarna, som satt i en krans, och så var där fyra andra kransar med pinnar, som man satte alla möjliga saker på. Andra klädde ställningen med lingonris. Litet karameller i papper brukade vi också ha i trädet. Men julgran, det hade vi inte. Vi hade alltid en julanek. Den skaffade man från kända på landet. Barnen skulle ha julabord med vetekransar och många kakor, som stod orörda åtminstone över julafton, och sen lät man bli att smaka dem så länge man kunde, men det varade just inte så värst länge. Vi barn skulle vid jul gå till de fattige med bröd, korv, ljus, gröt och fisk. Vi hade ~~xix~~ julklappar, men det skulle vara billiga saker. De delades ut sen vi hade ~~uruc~~ kit kaffe vid fem-sextiden. Vi hade en gammal gumma, som gjor

ACC. N:R M. 9711:20.

20
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de det, och då var hon utklädd. Hon stod i köket och rörde i gröten och kastade in dem genom dörren. Klockan ett på dan hade dopp i grötan, och detta försiggick då i köket. Vid kvällsmaten fick vi litet smörgåsbord, sylta, korv och skinka, och så sedan lutfisk, och slutligen risgrynsgröt. Grötrim var nog vanligt i många hus, men ej hos oss. Julottan var mellan sex och sju, och där var alltid fullt med folk. Det var ljus i bänkarna, och ~~den~~var nerstuckna i järnstakar i ryggstöden och det satt en två eller tre i var bänk. Stakarna var skruvbara, och ~~sogs~~ sen bort. Juladan tillbringade man i stillhet, annandan gick man på besök hos den närmaste slakten. Barnen hade små kalas. Vid dessa hade man små kälkpartier, med bjällror och sånt, så lekte man väva valmal, fyrpo~~h~~ka, som var en dans av två pojkar och två flickor, som dansade och klappade i händerna. Julafton smyckade man gravarna med lyco~~p~~odium eller moss- och granriskransar. På förmiddagen sköttes det om.

ACC. Nr M. 9711:2/.

21
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Nyår, visiter, baler, utflykter.

På nyåret var det vanligt med släddpartier till Evedal eller Kronoberg, och ditkomna drack vi glögg och for sen in i och för omklädning, och så var det bal på statt. Bokhållarena for till Nöbbele, och hade fest där med mat och sprit och dans i långa banor. Landshövdingarna hade alltid baler, jag vill minnas det var på nyårsafton. Nyårsvisiterna var det mycket noga med. Man skulle gå till mostrar, fastrar, överordnade och Landshövding, biskop och andra, som denna dag hade mottagning. Barnungarna gick och sjöng visor och psalmer i förstugorna både julafton, nyårsafton och trettondasafton, och fick en del slantar. Det kunde vara en sex eller sju grupper som gjorde det, och de var väl tre eller fyra i varje. Julgranen plundrade barnen på tjugonda-knut.

ACC. N:R M. 9711:22

22
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tranedan.

Tranedan var det man fick godis i strumporna. Tranen kom och bar ljus i sängen, om man la sej tidigt. Då hörde de opp med att ha ljus tänt, och man la sej så tidigt att det ej behövdes den dan.

ACC. N:R M. 9711:23.

23
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Krstihimmelsfärdsdagen.

Kristihimmelsfärdsdagen var första sommardan, men även första metaredan. Fisken nappade först den dan, och förr lönade det sej inte att fiska, men just då skulle man ut, om ej eljes. Vafflor skulle man ha då, och dan hetter Vaffredan.

ACC. N:R M. 9711:24

24
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fastan.

I fastan åt vi mer fisk än annars i min familj.

ACC. N:R

M. 9711:25

25
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Julaslakten.

Det var slaktare som gick runt i hemmen och slaktade, vid slutet av november och då slaktade de en gris, en ko, en kalv i vårt hem, men av allt det var det bara kalvköttet som man fick äta färskt, och även eljes var det det enda färska kött som bönderna saluförde på torget. Allt annat kött var salt. De bläste upp kalvarna efter slakten, så att de blev så stinna och granna, och skulle bli lättare att sälja, men det förbjöds senare.

ACC. N:R M. 9711:26.

Fastlag, påsk.

Det brukade vara fastlagsbullar med marsipan, som man bakade hemma, och sen åts de med mjölk och kanel, men det fanns också att få i affärerma. Dagarna i veckan före påsk hade namn allihop, blåmåndag, vitavtisdag, askonsdag^u, skärtorsdag och så vidare. Påskafton åt man ägg, påskadagen fisk, annandagen hade vi salt bringa med pressad potatis. Det fanns familjer som fär ade påskäggen, men det gjorde inte vi. Däremot "kämpade" vi med ägg, det vill säga slog i hop dem med spetsarna först för att se om de höll. Dymmelonsdag (jfr ovan!), när bönderna kom till stan, fäste man utklippta påskakärringar på dem, och det kallades för påskatyg. Jag hade en kamrat, vars specialitet var att rita ³EXO i sin hand med krita. Sen slog han den handen lätt mot rocken på någon bonde, och så stod där stämplat ett vitt OXE på hans rygg.

26
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*Fel! dymmel-
onsdag
Påskdagen
skärtorsdag
vitavtisdag
blåmåndag*

ACC. N:R M. 9711:27

27

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1:a maj, Valborgsmässa, musikkår och dirigent.

Valborgsmässoafton drack vi punsch.

Första maj var det fritt från skolan, och då var vi ute och mesade och promenerade. Musikkåren brukade uppvakta regementschefen med musik efter en del tågande runt inne i stan. Det började vid teatertorget, där musikkåren var förlagd i musikkasernen. Många musikanter med sina familjer bodde där neråt. Tjocke musiklärare Åström lovade ett skålpund konfekt per man om vi sjöng vackert på adventssöndan. Han åkte alltid i trossvagn vid marscherna. Han användes förresten också när det gällde att pröva isens hållfasthet vid övningar, då man var tvungen passera över vattendrag.

ACC. N:R M. 9711:28.

28
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Cirkus, fotografer, läsning.

Cirkusen brukade hålla till i Ridhuset, och dessförinnan hade de sina tältbaracker på Sandahlska tomten. På åttitalet var det till exempel cirkus Houch, som ägdes av en fransman. Hans största stjärna var jockeyryttaren Schreiber.

Fortmeyer var en fotograf, den förste jag minns. Han hade sin ateljé vid Sandgårdsgatan, mellan Västergatan och v. Esplanaden. Folk läste mycket böcker, åtminstone de bättre situerade. Boklådan, som då hette Södergrens bokhandel, låg ungefär där det nuvarande Sparbankshuset är. Det fanns ett lånebibliotek på 70-talet, men där var jag aldrig, för vi hade ett bibliotek på skolan. Vidare var det Gymnasiebiblioteket, där lektor S.E. Melander var bibliotekarie, men dit vågade bara präster att gå, för han var så fasligt arg.

Ewert Wrangels familj brukade ha litterära aftnar så att säga, men även andra. Och även hos oss vid handarbeten och slikt läste man allt litet högt ibland. Folk köpte mest historiska ro-

ACC. N:R M. 9711:29

28
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

maner, och bland skolpojkarna var det särskilt J.O.Åbergs historiska berättelser och Dumas som hade åtgång. Och så var det Sigurd förstås, i Smålandsposten, med sina kaleidoskop och bygdeberättelser.

ACC. N:R M. 9711:30.

30
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ritt, fotboll och annan sport. Krogar och musikaliska sällskap.

På åttitalet fanns här ett ridhus, som låg nere vid järnvägen, på dess område förresten, och det var kammarjunkare Ehrenstråhle som hade det omhand. Han hade där en fullständig ridskola, för både herrar och damer. Det var även vanligt att affärsmännens och societetens barn lärde sig rida. Ehrenstråhles affärer var rätt dåliga, och han ville dessutom festa så ofta som möjligt var. En som red rätt mycket var den väldige "Sigurd". Gymnastiska skolpojkar kunde få rida viltige och slå volter över hästar. Eljes red man till exempel kadrilj. 1889 började idrottandet. Vår gymnastiklärare Bratt satte sprätt på det, och en förening bildades vid läroverket: V.A.L:s G.O.I.F. Innan dess hade vi i alla fall brukat sparka fotboll på skolans gård. Bollarna var ena stora skinnpaddor, som man bara kunde sparka ett par meter, och som slet fruktansvärt på skorna. De var stoppade med "to" det vill säga ullhår och blånor. Den som sprang snabbast över skolgården eller Biskopsallen upp och ner fick en byxknapp.

ACC. N:R M. 9711:31.

31
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Inga regler rådde vid fotbollssparkandet, och man fick ta bollen med händerna om man ville. Målet var hela läroverksgaveln och på andra sidan en gårdesgård. En annan lek var schnitzeljakt: räven hade en påse papperslappar, som han slängde efter sej, och sen skulle man ta fatt honom. Vi började till exempel i kvarnhagen, och sprang så till bokhultet i Högstorp.

Mitt emot Bröderna Anderssons låg Bäckströms, och så var det bland de andra näringsställena särskilt gästgivaregården, där nu polisen är, samt stadshotellet. Bäckströms var ett tvåvåningshus med en stor trädgård, där det var servering om somrarna.

Ett musiksällskap fanns här, och det blomstrade under musikdirektör Widemans ledning. Det hade soareer och sådana tillställningar ibland.

ACC. NR M. 9711:32

32

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skridskoåkning, metning, förste metaredan. Kristihim-flickor.

Skridskoåkning var mycket populärt i min ungdom, men det kunde vara besvärligt ibland med anledning av all den myckna snön, men den fick vi sopa bort själva. Senare anställdes det arbetare åtminstone till festerna på isen, och kanske lejde vi då också några kronobergare till att blåsa valser och så åkte vi i skenet utav kulörta lyktor. Skolpojkarna brukade också ha eldar av vass och gammal bråte på isen om vinterkvällarna.

Som pojkar minns jag vi metade fasligt mycket. Kristihimmelsfärds dagen var den förste metaredagen, och kristihimmelsfärdsflickorna styrde ut sej fina och gick i granna sommarklänningar då. Jag och mina jämnåriga sköt rätt mycket hare här, och så fick vi arrendera jakträtten av bönderna, vilket väl då kunde kosta en tretti kronor eller så per år. Det var då hela Telestad, Rinkaby och några ställen till, så att det var just inte dyrt pris. Jägarförbundet hade en avdelning, som varje år övade sig en gång på den gamla skjutbanan. Då sköt de på gummiballonger, uppsläppta

ACC. N:R M. 9711:33.

i luften, björnar och älgar och mot tavla. Det var jaktstydsare
vi använde till det. Men så kastad de även upp glaskulor som
sköts med hagel. Skarpskyttar~~fa~~ fanns det, men det var före
min tid. Läroverket har förresten deras gamla fana.

12
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR M. 9711:34.

74

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Cyklar.

Cyklar minns jag alltifrån 1880-talets slut, bland de första var källaremästare Pettersson och hypoteksbokhållare Wrede, som hade en sån där cykel med högt hjul framtill och ett litet där bak. Det kallades för "ville-påsned".

Promenader.

När de som bodde på Öster skulle promenera så gick de i allmänhet till Högstorp, en halvmil ungefär, där det är en vacker bokskog. Eller också till Kampen. Till Vallen också, men dit var det litet längre. I bland ett litet torp vid Hospitalssjön. Vid Hov var ett utvårdshus, men dit fick vi följa våra föräldrar bara när det skulle vara fyrverkeri eller något liknande. På Linnegatan gick skolpojarna och flanerade. Där var då planterade lönnar och kastanjer, ej lindar som nu. Slädpartier försiggick hela vintern. Gymnasisterna hade det vart tredje år, och då samlades vi på Ö. Skolan, som då var läroverk, och sista gången tror jag var 1889. Då var vi utklädda till riddare och zigenare och gud vet vad. Vi for genom gatorna, uppför biskopsallen och förbi Östregård, sen till Ulriksberg, och ibland ända ut till hospitalet, dit fyra gymnasister hörde. Sen bjöd rektor på kaffe med dopp och dans på gymnastiksalen.